

УДК 323 : 327.39(477+4)

Печенкін А. О.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК «ТОНКА ІДЕОЛОГІЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Статтю присвячено представленню орієнтацій на європейську і пострадянську інтеграцію в українській політиці як ідеологічних позицій, які оформились після Майдану 2004 року і стали ключовими упродовж Євромайдану та подій після нього. Для обґрунтування такого підходу застосовано концептуально-морфологічний підхід до ідеології М. Фрідена та розроблене у його рамках поняття «тонкої ідеології».

Ключові слова: ідеологія, Євроінтеграція, «Русский мир», Євромайдан, концептуальна морфологія.

Аналіз ідеології до сих пір не позбавився негативної конотації звинувачення опонента у «хибній свідомості», перекручуванні фактів та спотворенні дійсності з міркувань політичної доцільності. Однак протягом ХХ століття з'явилася низка концепцій, які спрямовані показати роль ідеології в культурі, її символічні, міфологічні складові, а також проаналізувати її змістовне, смислове наповнення, а не тільки приділяють увагу функціям цього феномена. До їх числа варто віднести, зокрема, поняття тотальної ідеології та часткових ідеологій, введене К. Мангаймом, а також представлення ідеології як культурної системи К. Гірцем.

Одним із сучасних підходів до ідеології, що виник на основі традиції лінгвістичної філософії і синтетично об'єднав низку підходів різного походження, стала концептуальна морфологія, розроблена британським дослідником Майклом Фріденом. Цей підхід має важливу перевагу у тому, що в його рамках немає необхідності орієнтуватися на певні усталені схеми ідеологічного розподілу, які можуть неадекватно відповідати конкретним випадкам. Відповідно до цієї теорії, основним способом існування політичних смислів є поняття, які, набуваючи специфічних значень у процесі комунікації, утворюють взаємні зв'язки, посилання та ранги і об'єднуються у певні сукупності з важливішим («ядерним») положенням одних концептів та периферійним – інших. Відповідно, ідеології представляються та досліджуються саме як такі конгломерати політичних концептів.

Сутність політичного концепту не тотожна його словниковому значенню – вона визначається

підрядними, периферійними концептами, які уточнюють та відтіняють значення першого (так, «свобода» в лібералізмі як відсутність обмежень доповнюється концептами «демократії» та «прав людини», які, з одного боку, створюють певні рамки смислу центрального поняття, однак сенс яких також задається ним у свою чергу). Таку властивість політичних концептів М. Фріден називає *essential contestability* [6] – «сутнісна змагальність (варіативність)», що і надає можливість по-різному комбінуватися, утворюючи ідеологічні структури як рамки світосприйняття. Принципово важливим є те, що концептуальна морфологія може (і навіть має) застосовуватися в комплексі із дослідженням культурного та історичного контексту, соціальної структури суспільства тощо. Така різнобічність дає можливість використати цей підхід до ідеологічного аналізу української політики, де класичні схеми ідеологічних репрезентацій не працюють, тож є потреба у концептуально новій методології, здатній продемонструвати, що ідеологіями є звичні і непроблематизовані переконання та погляди, які у класичному розумінні такими ніколи не вважалися. У цій статті в такий спосіб буде поставлено питання щодо зовнішньо- та геополітичних орієнтацій, які наразі є ключовими чинниками структурування політичних позицій в Україні.

Почати варто з обґрунтування доцільності вживання поняття «ідеологія» до тих складних комплексів політичних поглядів та позицій, які називають проєвропейською та проросійською орієнтаціями в українській політиці. По-перше, важливим аргументом на користь цього є вживання

маркувань світогляду опонентів як ідеологічно-го представниками обох сторін – як думки, що «*«Русский мир»* перетворився на ідеологію, яка ділить людей на своїх та чужих і дозволяє їм вбивати одне одного» [2], так і що «мешканці Новоросії, на відміну від учасників Майдану, не потрапили під ідеологічну машину Заходу» [5]. В обох випадках добре відчутно, що цей термін вживається як засуджувально-зверхня критика ангажованості та обскурантизму опонента. Однак такі полярні та, здавалося б, взаємозаперечні позиції містять важливий момент схожості – і прозахідні погляди, представлені на Євромайдані, і віра у «*Русский мир*», яку розділяють адепти «*Новоросії*», функціонально та сутнісно аналогічні до класичних модерних ідеологій, відрізняючись хіба «вузькістю», відсутністю універсалізму і зверненістю до контексту пострадянської України. Обидві позиції є «інтерпретаційними рамками» (за термінологією М. Фрідена), які створюють ментальну мапу світу, пояснюють його та стимулюють до колективної політичної дії. Обом випадкам властиві також ті ключові моменти, що визначалися різними теоретиками ідеологій – мова і про матеріальність у плані наслідків та існування відповідних «ідеологічних апаратів» (за Л. Альтюссером), і об'єднання низки різних соціальних антагонізмів (критичний дискурс-аналіз Е. Лаклау та Ш. Муффа), і вживання мовних тропів та інтегруючу функцію для політичного життя (за К. Гірцем) тощо. До того ж, у статті, присвяченій варіаціям ліво-правого розподілу у різних країнах Заходу та поза ним, А. Фрейре та К. Ківістік вказують, що поза означеним макрорегіоном цей розподіл часто видається запозиченням з Європи, доповнюючись або навіть підмінюючись іншим конфліктом – між прихильниками умовних «західних» та «традиційних» цінностей [7]. Таким чином, маркування означених позицій як ідеологій є виправданим, що буде додатково обґрунтовано нижче.

Основний акцент у цій статті буде зроблено на прикладному аналізі євроінтеграції як «тонкої ідеології» через призму вживання та співвіднесеності ключових для цієї позиції концептів, а випадок «*Русского мира*» буде розглянуто для «відтінення» і прикладу вживання концептів з антагоністичної ідеологічної структури у негативному ключі, так би мовити, «зі знаком мінус», тобто обґрунтування взаємообумовленості цих ідеологічних позицій. Важливою ремаркою, яку

необхідно зробити перед тим, як приступити до власне застосування нашого методу, є визначення поняття «тонкої ідеології», властивого суто традиції концептуальної морфології. Такі феномени мають у своєму ядрі один або кілька концептів, виразно «пластичних» через відсутність «периферії», що їх доповнює, і через це нездатних повністю формувати ідеологічну «картинку світу» і висувати програму дій, однак автономних щодо інших ідеологій. «Тонкі ідеології» запозичують «периферійні» концепти у «великих», класичних ідеологій, надаючи таким чином різних смислових відтінків своїм центральним компонентам (найяскравішим прикладом такого є популізм, «ядро» якого – поняття «народ» – виглядає природно майже у будь-якому контексті) [8].

Концепт «Європа» сам по собі яскраво демонструє вищезгадану властивість «сутнісної варіативності» – він має власне «ядро» (географічна частина світу, колыска Західної цивілізації), однак може набувати найрізноманітніших значень у різних мовних ситуаціях. У пострадянському контексті поле можливих значень є порівняно обмеженим – в першу чергу мова йде про країни Західної Європи, що після Другої світової залишалися капіталістичними, мають високий рівень життя і стабільні політичні інституції. Те, що «Європа» для наших співгромадян означає певний рівень комфорту, добробуту та технологічності, може бути проілюстроване безліччю вживань префіксу «євро-» – скажімо, таке поняття, як «євроремонт», є зрозумілим лише для вихідців з пострадянського простору.

Концептом, що неодмінно пов'язаний з «Європою» в українському політичному дискурсі, є «націоналізм» та «нація». Значущість зв'язків із Заходом та орієнтації на нього історично стала одним із найважливіших критеріїв розмежування української нації в першу чергу з російською: у зіставленні з «азійською» Росією, Україна є «європейською», маючи інші політичні традиції, досвід та ідентичність. У цьому аспекті «антиросійськість» є концептом-сателітом для українського націоналізму, що застерігає від надмірної спрямованості на співпрацю зі східним сусідом: українській ідентичності загрожує розчинення у російській, відповідно, природно необхідним є пошук зовнішньополітичних альтернатив. Звичайно, варто зазначити, що зв'язок націоналізму та «Європи» не є настільки міцним та безумовним – з одного боку, важливим є Захід загалом, у рамках якого перша є лише ближчою його частиною.

З іншого, концепція національного суверенітету передбачає високу цінність незалежності держави, тож делегування повноважень до міжнародних інституцій є небажаним взагалі. В цьому аспекті показовим є те, що переважна більшість крайньо правих сил у країнах Євросоюзу є «евроскептиками». В публічному дискурсі сучасних радикальних націоналістів в Україні «евроскептицизм» майже не представлений, однак «Європа» загалом посідає порівняно незначне місце. Можна сказати, що критика європейськості українськими правими як осередку небезпечного культурного лібералізму є наразі свого роду «табу» за умов протистояння з Росією. Це свідчить про порівняно більшу важливість «антиросійськості», ніж засудження ціннісного лібералізму для крайньо правих в Україні. Консерватизм у питаннях сімейної політики та традиційних цінностей загалом є дуже поширеним, однак він майже не задіює концепту «Європа» – на відміну від російського політичного дискурсу (про це мова піде нижче).

Наступними концептами, які виконують допоміжну роль для можливих інтерпретацій «європейськості» в Україні, є «демократія» та «права людини». Їх вживання маркує ліберальний варіант «тонкої ідеології євроінтеграції» і контрастує з нинішньою Росією саме в ракурсі більш «прогресивної» природи політичного режиму в Україні. Варто зазначити, що постпомаранчеві сили завжди називали себе «демократичними» порівняно з Партією регіонів та її сателітами, причому зовнішньополітичні орієнтації відігравали у цьому найбільшу роль: проросійські сили не можуть бути «демократичними», такими аргіогі є проєвропейські та прозахідні. Для концепту ж прав людини Європа є центром та стрижнем, по-перше, як приклад їхнього успішного функціонування та захисту державою, а по-друге, найрезонансніші випадки їх порушення (вбивства та переслідування журналістів або опозиціонерів, неконтрольованість силових структур тощо) асоціюються у нас переважно з Росією або проросійськими силами в Україні (періоди правління Л. Кучми та В. Януковича). Сюди ж можна віднести ряд концептів, пов'язаних із ринковою економікою (вільна конкуренція, обмеження втручання держави та ін.), що першочергово властиві лібералізму, прикладом чого наводяться саме розвинуті країни Західної Європи.

Останнім блоком концептів, які можуть суміщатися з європейськістю, однак це нині відбувається в нашій політиці доволі нечасто,

є пов'язані з соціальною справедливістю, захистом з боку держави та іншими категоріями з арсеналу лівих ідеологій. Маргіналізація «старих лівих» партій в Україні (КПУ, СПУ тощо), зокрема на тлі подій 2013–2014 років, остаточно прислужилася «оголенню» лівого флангу української політики. З огляду на це, заслуговують на увагу спроби обґрунтування необхідності створення лівої чи лівоцентристської сили саме з огляду на «європейський досвід» (там є ліві, тож вони мають бути і в нас). У цьому аспекті особлива увага відводиться країнам Скандинавського півострова: наприклад, обґрунтовуються переваги «шведського соціалізму» порівняно з радянським. Однак соціальна тематика на Євромайдані лишалася досить непроблематизованою – вимога деолігархізації політичної та економічної систем була спільним місцем для всіх сил, представлених у протестах, а гасла специфічно соціал-демократичного чи радикальнішого спрямування поширення не набули.

Наостанок у контексті цього розгляду варто приділити увагу ролі концепту Європи та євроінтеграції в обґрунтуванні чинною владою необхідності проведення тієї чи іншої реформи. Найяскравішими прикладами є децентралізація та укрупнення територіальних громад (посилання на досвід низки європейських країн), бюджетно-фіскальна дерегуляція (скорочення кількості податків і обсягу пільг), реформи у галузі освіти, зокрема вищої (наслідування «західного досвіду»), запровадження Болонського процесу). Переважна більшість запроваджуваних реформ мають відверто неоліберальне спрямування – імпульс до обмеження ролі держави в різних сферах соціального життя та розширення можливостей приватного капіталу. За таких умов є підстави говорити, що для чинної влади концепт «євроінтеграція» має неоліберальне звучання – ходовими є відсилки до діяльності М. Тетчер, «шокової терапії» Л. Бальцеровича в Польщі тощо, при цьому приклади функціонування інститутів держави загального добробуту в європейській політичній історії та сьогоденні ігноруються. Це демонструє різні можливі читання концептів «Європа» та «євроінтеграція» в ідеологічному контексті – поки з одного боку вони мають переконувальну та мобілізуючу силу для наших співгромадян, а з іншого перебувають у «самотійному плаванні» у вигляді ядра «тонкої ідеології», вони можуть використовуватися при обґрунтуванні абсолютно різних позицій і поглядів.

Нарешті, розглянувши різні варіанти співвідношення концептів «Європа» та периферійних щодо нього і обґрунтувавши ідеологічну природу цієї взаємодії, можна зупинитися на інших складових ідеології – міфах, символах, образах. Важливу роль у становленні проєвропейських орієнтацій в українській політиці відіграла історична пам'ять та відповідні міфи, чому послужилися як інституціоналізована історична наука, так і окремі публіцисти та історики-аматори. Попри наявність спільної спадщини з Росією на прикладі Київської Русі, окремішність України та близькість до європейських культурних і політичних зразків виводилася навіть з раніших часів. Перебування у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої (ще за традицією, що походить від М. Грушевського) визначається як остаточний вододіл між ближчою до Заходу Україною та ізольованою Московщиною. У наративах історії української культури значна увага приділяється доведенню наявності прямих зв'язків із західними тенденціями та зразками в обхід російського впливу – від пізньосередньовічного іконопису до мистецтва постмодерну. Яскравим моментом цього є гасло, висунуте свого часу лідером «Розстріляного відродження» 1920–1930-х років М. Хвильовим і актуалізоване вже за часів незалежності: «Геть від Москви! Дайош Європу!». Що ж стосується власне символічної репрезентації ідеології євроінтеграції, то найяскравішим прикладом такої можна назвати використання прапора Євросоюзу як на державному рівні (починаючи з 2005 року – попри доволі умовне право на це), так і у рамках протестів Євромайдану. Якщо для мешканців країн ЄС цей символ скоріше співвідноситься суто з інституційним каркасом, який поєднує 28 членів спільноти, для учасників Майдану 2013–2014 років (як, почасти, і Помаранчевої революції на 9 років раніше) коло з дванадцяти зірок на синьому тлі є знаком європейської цивілізації у ціннісному та міфологічному вимірах, яке використовувалося як втілення опозиційності режимові. Варто зазначити, що для власне європейців цей прапор не має такого мобілізуючого символічного значення, тож масові протести в Україні саме під ним часто викликали подив на Заході. Іншим символічним «спільним знаменником» для прихильників євроінтеграції стала хвиля «ленінопаду», що упродовж 2014–2015 років докотилася до райцентрів та сіл навіть східних областей. Таку активність у боротьбі

з монументами вождів світового пролетаріату можна розцінити як свідчення важливості концепту «декомунізації» (в сенсі спрямованості проти радянського спадку) та сприйняття цих архітектурних форм як втілення старого режиму, нібито генеалогічно похідного від радянської доби (хоча жодної безпосередньої ролі фігурі Ілліча державний ідеологічний апарат до би В. Януковича не надавав).

Як уже було вказано вище, для концептуально-морфологічного аналізу важливим є розгляд не тільки тих концептів, що мають позитивне значення у рамках цієї «інтерпретативної рамки», а й негативних, що є скоріше відправними точками для ідентифікації через «відштовхування». Тож для комплексного розуміння контекстуальної структури «тонкої ідеології» євроінтеграції необхідним є розгляд її основного антиподу – спрямування на інтеграцію з іншими пострадянськими республіками навколо Росії. Зрозуміло, що концептуалізація цієї позиції є строкатою, виражаючись у різних, іноді суперечних, позиціях – російському націоналізмі, імперіалізмі у монархічному чи сталіністському звучанні, політичному православ'ї або ж пострадянській ностальгії. Як приклад цього процесу буде розглянуто найяскравіший зразок – гасло «Русского мира», що, поєднавши у собі елементи перерахованих вище течій у російській політичній думці, стало ідеологічною базою для потуг Москви до «збирання земель пострадянських» починаючи з кінця «нульових» років ХХІ століття.

Передумови для активізації інтеграції на пострадянському просторі почали оформлюватися після приходу до влади В. Путіна, котрий одразу ж проголосив курс на «зміцнення владної вертикалі» – яке не могло спрацювати без ідеологічної консолідації росіян навколо Кремля. Хоча В. Путіну вдалося консолідувати режим і домогтися лояльності від основних внутрішньополітичних гравців, система лишалася досить нестійкою. В економічному плані це засвідчила криза 2008–2009 років, коли стрімко впали ціни на енергоносії, а в політичному – протести 2011–2012 років, що загалом мали характер, подібний до «кольорових революцій» у сусідніх країнах. «Болотні протести» засвідчили хиткість ідеологічної гегемонії Кремля і стали каталізатором різкого повороту до «введення єдиномислія в Росії». На найвищому рівні було проголошено консервативний характер курсу державної

політики, в основу якої було покладено проект «Русского мира», запропонований нещодавно (у 2009 році) обраним Патріархом Московським Кирилом.

У листопаді 2009 року, у програмній промові, присвяченій презентації основних положень доктрини «Русского мира» [1], предстоятель РПЦ висловив її ключові положення, які цікаво проаналізувати у руслі концептуально-морфологічного аналізу. Власне «миром» патріарх назвав спільноту народів, об'єднаних православною релігією (так само, як іменують парафіян одного приходу) – усіх вірних Московського патріархату і його складових (УПЦ, Молдавської ПЦ, Білоруського та Казахстанського екзархатів). Окрім закликів до слідування «цінностям та способу життя предків», патріарх Кирило висловив претензію на «роль потужного гравця на світовій арені» для цієї цивілізаційної єдності. Трьома стовпами останньої ієрарх проголосив православ'я, російську мову і культуру та «спільну історичну пам'ять й погляди на суспільний розвиток». «Росія, Україна та Білорусь – це і є Свята Русь», – підсумував священнослужитель.

Як бачимо, запропонований патріархом Кирилом проект має відверте політичне спрямування – разом із проголошенням спільності культурного та цивілізаційного простору відкидаються перспективи окремого національного існування трьох східнослов'янських народів. На думку ієрарха, у глобальному масштабі інтереси означених народів збігаються, вони мають групуватися навколо Москви як провідного політичного та цивілізаційного центру. Якщо коротко глянути на генеалогію цієї позиції, то вона, звичайно, не видається новою: в її основі лежать міфологеми «Третього Риму», «триєдиного руського народу» та сакрального походження влади. Окрім цих концептів, на оформлення висловленої патріархом позиції відчутним є вплив російського слов'янофільства XIX століття, євразійства, а також історичних сюжетів та образів (від Олександра Невського до Великої Вітчизняної війни).

Варто коротко обґрунтувати, чому «Русский мир» також можна вважати прикладом «тонкої ідеології». По-перше, очевидними є і наявність світоглядної рамки, що дає змогу інтерпретувати соціальну та політичну реальність (цивілізаційна єдність нащадків Київської Русі, центральна роль релігії в їхній спільній ідентичності), і стимулю

до політичної дії (об'єднання навколо єдиного політичного центру аж до відмови від державного суверенітету колишніх радянських республік). По-друге, сформульована Кирилом картина є внутрішньо суперечливою, сукупність її елементів скоріше нагадує клаптикову ковдру, аніж когерентну систему, як у випадку класичних ідеологій. Для прикладу, наголос на спадку Русі залишає поза увагою неслов'янські народи, представників яких у самій лише Росії більше, ніж 30 мільйонів, акцент на православ'ї ігнорує значне нехристиянське населення Росії (мусульмани, буддисти), а також поширеність римо- та греко-католицтва на заході України і Білорусі. Очевидні проблеми виникають також зі спільною історичною пам'яттю. Зрештою, запропоновані патріархом Кирилом бачення і програма обходять стороною економічні питання, обмежуючись лише критикою споживацького життя на Заході і не відкидаючи капіталістичного способу виробництва загалом. Таким чином, «Русский мир» можна назвати прикладом «тонкої ідеології», яка може зазнавати варіацій – більш світського чи релігійного спрямування, засуджувального чи поміркованого ставлення до радянського досвіду, визнання певної окремішності українців та білорусів чи повного відкидання подібних претензій останніх. Незважаючи на те, що поряд з ідеологією «Русского мира» існують й інші варіанти – крайній російський націоналізм, сталінізм або навіть націоналізм національних меншин (найяскравіший приклад – чеченський націоналізм, лояльність якого Кремлю забезпечується режимом Р. Кадірова) – найбільший вплив саме означеної вище позиції на політику уряду і свідомість рядових росіян є добре відчутним.

Нарешті можемо простежити, як «тонка ідеологія Євроінтеграції» запозичувала і трансформувала концепти «Русского мира» – звичайно, у негативному сприйнятті – і як відбувався зворотній процес. Ці процеси особливо активізувалися на тлі російсько-українського протистояння після 2014 року. Власне концепт «Русского мира», безумовно, є одним із ключових елементів, що задають значення поняттю Євроінтеграції в українському політичному дискурсі. Заперечення ідеї української окремішності та центральна роль політичного православ'я, що містяться в ньому, є потужними чинниками, що відштовхують не тільки націоналістичні сили в Україні та представників інших конфесій, а й людей

порівняно ліберальних переконань, для яких пошук підтримки на Заході та орієнтація на євроінтеграцію стають єдиною альтернативою. Для загалом поміркованих, але лояльних українській державі громадян, претензія «Русского мира» на демонтаж суверенітету стала аргументом на користь поглиблення співпраці з «більш цивілізованою» Європою – охоплюючи наведені вище концепти добробуту, прав людини і верховенства права, що атрибутовалися до західного способу життя. Додатковим значущим елементом стало неприйняття «сепаратизму» як незаконної збройної спроби дестабілізувати ситуацію в країні. Свідченням того, що розлам оформився не за національно-мовною чи конфесійною, а саме за ідеологічною ознакою, стало те, що помітна частина російськомовного православного населення півдня та сходу України (в тому числі етнічних росіян) зайняла позицію активної підтримки українськості та європейської орієнтації, що і стало свідченням остаточного набуття гегемонії позиціями підтримки національного суверенітету та курсу на євроінтеграцію в українській політиці.

Наостанок розглянемо, як відбувалася рецепція концептів з «тонкої ідеології євроінтеграції» симпатиками «Русского мира». Для консервативної свідомості, базованої на православ'ї, однією із найбільш різючих рис європейського способу життя є ціннісний лібералізм у питаннях сім'ї, а саме – визнання рівних прав для представників ЛГБТ-спільноти (шлюби, усиновлення дітей) і відкидання традиційної моделі патріархальної родини на користь фемінізму. Вкрай показовим є побутування концепту «Гейропа» у дискурсі прибічників «Русского мира» – він демонструє зневагу до «аморального» і «протиприродного» способу життя у країнах Західної Європи і вказівку на втрату ними християнського коріння – на відміну від Росії. Гомофобні пересуди, поширені у широких масах населення, в останні роки в Росії відверто використовувалися владою на свою

користь, в тому числі через скандальні законопроекти В. Мілонова [3] та Є. Мізуліної [4]. Окрім того, на тлі міграційної кризи, що актуалізувалася для країн ЄС протягом 2015 року, консервативні критики з Росії наголошують на ісламській загрозі для єдиної Європи і розмиванні християнського первня європейської цивілізації (хоча у самій РФ ці проблеми як мінімум теж наявні).

Таким чином, орієнтація на євроінтеграцію та проект «Русского мира» мають в українській політиці характер ідеологій, які, відповідно до концептуально-морфологічного підходу мають «ядерні» концепти (Європа в одному випадку і Росія (Русь) в другому) та «периферійні», доповнювальні (в першому випадку – добробут, нація, демократія, права людини, верховенство права, іноземний досвід, а також можливості інших комбінацій; в другому – спільне історичне походження східних слов'ян, російська мова, православ'я, спрямованість проти Заходу та на захист традиційних цінностей), а також приділено увагу символам, міфам тощо, які також відіграють інтегруючу роль для ідеологічних позицій. З іншого боку, означені ідеологічні структури не мають характеристик універсальності та когерентності і не можуть запропонувати власних цілісних далекосяжних політичних програм, застосовуючи для цього концептуальний інструментарій класичних, «великих» ідеологій (лібералізму, консерватизму, в меншому ступені – соціалізму). Така ситуація дає змогу говорити про «тонкий» характер цих двох ідеологій – застосовуючи термін Б. Стенлі, який вперше проілюстрував цей феномен на прикладі явища популізму. Однак «тонкий» характер ідеології не означає слабшої сили її впливу на світогляд чи здатності мобілізувати на соціальні дії аж до найрадикальніших. Доведення ідеологічного характеру основних позицій, представлених в Україні, дає змогу глибше розуміти суть політичного процесу, аналізувати можливі шляхи розвитку, розширюючи спроможність як теорії, так і практики.

Список літератури

1. Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира [Электронный ресурс] / Пресс-служба Патриарха Московского и всея Руси. – Официальный веб-сайт Московского Патриархата. – 3.11.2009. – Режим доступа: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html> <http://www.prutkov.org.ru/lib/al/book/2091/>. – Заглавие с экрана.
2. Говорун К. Интерпретирую русский мир [Электронный ресурс] / К. Говорун. – Релігія в Україні. – 10.02.2015. – Режим доступа: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/28250-interpretiuiu-russkij-mir.html>. – Заглавие с экрана.
3. Закон Санкт-Петербурга «О внесении изменений в Закон Санкт-Петербурга “Об административных правонарушениях в Санкт-Петербурге”» / Закон от Санкт-Петербурга

- 7.03.2012 № 108-18. – Законодавство Санкт-Петербурга. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gov.spb.ru/lawhttp://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/Documents/Vol4/pub-04-01.pdf. – Загравіє с екрана.
4. Концепція державної сімейної політики Російської Федерації на період до 2025 року (общественный проект) в 3-х частинах / составитель Е. Б. Мизулина и др. – М., 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.komitet2-6.km.duma.gov.ru/site.xp/050049124053056052.html> http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/Documents/Vol4/pub-04-01.pdf. – Загравіє с екрана.
 5. От Редакции АТ, Алексей Мозговой: Новоросии быть! [Електронний ресурс] // «Академия Тринитаризма». – М., Эл. № 77-6567. – 03.09.2014. – Режим доступу: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0012/001d/00123083.htm>. – Загравіє с екрана.
 6. Freeden M. Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach / M. Freeden. – Oxford University Press, 2006.
 7. Freire A. Western and non-Western meanings of the Left–Right divide across four continents / A. Freire, K. Kivistik // Journal of Political Ideologies. – 2013. – Vol. 18, No. 2. – P. 171–199.
 8. Stanley B. The thin ideology of populism / B. Stanley // Journal of Political Ideologies. – 2008. – № 13, – P. 95–110.

A. Pechenkin

EUROINTEGRATION AS A “THIN IDEOLOGY” IN UKRAINIAN POLITICS: A CONCEPTUAL ANALYSIS

The article concentrates on observing the main ideological cleavages in Ukrainian political sphere and investigating its nature in relation to classical ideological systems.

Classically, political scientists used to consider the basic trinity of modern ideologies: conservatism, liberalism, and socialism, which constitute the left-right “spectrum” of political positions depending on the relation to economical and cultural issues. However, from the mid of the 20th century some plenty of thinkers, theorists, and scientists (as Daniell Bell, Raymond Aron, Francis Fukuyama, and others) put forward the idea of the death of ideology and loss of its ability to shape the political struggle either in Western societies or wherever else.

The author of the article claims, basing on theories of Karl Mannheim, Clifford Geertz, Louis Althusser, Ernest Laclau and Chantal Mouffe, Andrea Freire, and, in particular, of British theorist of ideology Michael Freeden and his adherent Ben Stanley, that ideological beliefs still play quite a significant role in Ukrainian politics, which can be proven on the vivid material of 2013 to present. However, it is to be remarked, the classical scheme of left-right division does not work any longer. The main thesis of the article is that the latter was shifted by the nexus of two opposing opinions regarding which course in the foreign policy our country must chose: pro-Russian or pro-European.

Using the approach of conceptual morphology in analyzing the internal structure of ideology, developed by Michael Freeden, and in particular the concept of “thin ideology”, the author portrays two mentioned above positions as convincing examples of such “thin ideologies”. Their “thinness” is explained through their internal logical structure: both the orientation to the European integration and pro-Russian attitudes have in their core a barely geographical term, the political meaning of which is underlined by peripheral concepts borrowed from classical ideologies. In different situations we may observe a wide palette of combinations of those concepts, which is specific for the phenomenon of “thin ideologies”. Besides the conceptual dimension, the author also pays attention to mythological and symbolical components of both ideological positions observed in the paper. Combining them makes it possible to say that both the orientation to the European integration and pro-Russian attitudes have the ideological nature and are the central cleavage in Ukrainian politics.

Keywords: ideology, Eurointegration, “Russian world”, Euromaidan, conceptual morphology.

Матеріал надійшов 19.02.2016